

Sociobiologie en ideologie: het onvoltooide traject

Martin Barker

Beschouw en vergelijk de volgende citaten:

"De EEG was een knap, groots plan. Er was slechts één probleem: het karakter van de mens. Patriotisme is niet, wat progressieven beweren, een kunstmatig instinkt, aangekweekt door een kunstmatige omgeving en militaristische of politieke propaganda. Integendeel, het is een diep en belangrijk instinkt in de mens" (1).

"Wij geloven dat het, wanneer men de organisatie van onze maatschappij bekijkt, van wezenlijk belang is om rekening te houden met de biologiese grondslag van het menselijk bestaan. De natie is in de eerste plaats een 'verwantschaps-groep' waarin een organiese sociale eenheid (nationalisme, in plaats van de marxistische klassentegenstellingen) de basis vormt voor de strijd om het bestaan van de groep. De sociobiologie heeft laten zien dat de evolutie het menselijk karakter geneties en dus onveranderlijk geprogrammeert heeft met instinkten voor konkurrentie, verdediging van het territorium, rassenvooroordeel en identifikatie met en geïntegreerd gedrag binnen de eigen verwantschapsgroep (de natie), instinkten die volgens de marxistische fabel als sociaal bepaald beschouwd moeten worden" (2).

"Mijn belangrijkste stelling is dat zowel etniciteit als 'ras' (in de sociale betekenis) feitelijk in het verlengde liggen van het begrip verwantschap, en dat dientengevolge etniese en rassengevoelens begrepen moeten worden als een uitgebreide en verwaterde vorm van verwanten-selektie... Deze verwantschap was net als in de kleinere verwantschaps-groepen vaak werkelijk genoeg om de grondslag te worden van die sterke gevoelens die we nationalisme, stamverbanden, racisme en ethnocentrisme noemen" (3).

Wat is de relatie tussen deze drie citaten: de eerste een direct politiek betoog van een enthousiaste aanhanger van Mw. Thatcher, die begrippen als 'instinkt' gebruikt; de tweede een britse fascist die bewust ideeën aan de sociobiologie ontleent; de derde een socioloog die tot de sociobiologie bekeerd is, en gewoon een theorie zoekt om etniese rivaliteit te *verklaren*? Ik ben met deze citaten begonnen omdat ik het volgende vraag-

stuk wil bespreken: op welke wijze is het gerechtvaardigd om sociobiologie ideologies te noemen? Om dit vraagstuk aan te kunnen pakken moeten we eerst zien in hoeverre de sociobiologie *nu al* gebruikt wordt voor gevaarlijke politieke doeleinden (dat betekent nog niet dat ze eerlijk of terecht is gebruikt). Het betoog in mijn boek 'The New Racism' (4) is ontstaan uit de erkenning van de omvang en het belang van dit gebruik maken van de sociobiologie. Het boek bevat drie hoofdthema's.

1. Ik stelde dat er een nieuw soort racisme in de Britse politiek was ontstaan, dat voor het eerst en welbespraakt gestalte was gegeven door de rechtse konservatief Enoch Powell, wiens redevoeringen over het immigratievraagstuk in 1968 de politiek een scherpe ruk naar rechts gaven. Dit 'nieuwe racisme' legt de nadruk op het verschil in cultuur als eerste reden om immigratie tegen te gaan, en redeneert dat elke cultuur via nationale tradities op verschillende wijze voortkomt uit de gemeenschappelijke menselijke aard. We zijn dus niet superieur aan zwarte mensen, maar alleen onvermijdelijk anders. Dit idee werd in 1976 heel duidelijk verwoord door het konservatieve parlementslid Ivor Stanbrook:

"Laten we er niet omheen draaien. De doorsnee immigrant heeft een andere cultuur, een andere godsdienst en een andere taal. Dit veroorzaakt het probleem. Het komt niet alleen door het ras. De mensen in onze steden hebben een duidelijke mening over immigranten. Ik geloof dat de voorkeur voor het eigen ras net zo natuurlijk is als de voorkeur voor de eigen familie. Daarom is het geen racisme, als je daaronder net als ik een actieve vijandigheid jegens een ander ras verstaat. Het is gewoon de menselijke natuur" (5).

Deze verwijzing naar de menselijke natuur is symptomatic voor een semi-biologische rechtvaardiging van opkomende rassenscheiding. Sinds 1968 werd dit de voornaamste faktor in het ontstaan van een officieel staatsracisme in Groot Brittannië.

2. Ten tweede stelde ik dat er een opvallend nauwe overeenkomst is tussen dit 'nieuwe racisme' en de konklusies waartoe de sociobiologie komt. Sociobiologie verwerpt ook elk idee van genetische verschillende mensenrassen, en hoeft zich daarom niet bezig te houden met beweringen over superioriteit of inferioriteit. Maar uit de voornaamste sociobiologische premisse, die van de genetische zelfzuchtigheid, en het afgeleide concept van het verwantschapsaltruïsme vloeit een konklusie voort die hetzelfde effect heeft in een andere verpakking. Deze beschouwt kulturele en nationale segregatie als 'natuurlijk'. E.O. Wilson redeneert als volgt:

"(N)ationalisme en racisme ... zijn de door de cultuur gevoede uitvloeisels van eenvoudig stamgevoel" (6).

Dus komen sociobiologen als Wilson, uitgaande van diepzinnige en logiese premissen op het terrein van de evolutietheorie, op

hetzelfde punt uit als Enoch Powell en de zijnen.

3. Tenslotte beredeneerde ik *hoe* deze overeenkomst mogelijk was. Mijn redenering liep ruwweg als volgt: sociobiologie moet vanwege haar conceptuele structuur *eenheden* van gedrag opsporen die in de evolutie als een voordeel beschouwd kunnen worden. Menselijk gedrag is echter moeilijk op te splitsen in afzonderlijke eenheden. Om menselijk gedrag toch te kunnen beschrijven neigt men er in de sociobiologie toe die eenheden te kiezen die het politieke gezond verstand als eenheden aanduidt. Beweringen als 'het is gewoon natuurlijk om...' of 'het is alleen maar menselijk om...' worden binnen de sociobiologie verwetenschappelijkt tot 'er bestaat een selectievoordeel in...'. Dit was op zich niets nieuws. Gewone en politiek belangrijke mensen die langs het biologies stramien denken volgen al meer dan een eeuw een dergelijke strategie (in de traditie van het 'sociale Darwinisme'). Vandaar 'drapetomanie' - de erfelijke neiging van slaven om te vluchten - en 'thalassomanie' - de (goede) erfelijke neiging om weg te lopen naar zee en officier te worden. De absurditeit is hier duidelijk van af te lezen. Maar wat te denken van serieuzere begrippen als 'erfelijke armoede' of 'de erfelijke afkeer van vermenging met primitieven'. Deze eenheden hebben een geschiedenis en een invloed op de geschiedenis gehad waar ik later in dit artikel op terug wil komen. Ik redeneerde in feite dat de sociobiologie een directe afstammeling is van de biologiestiese theorieën. Er is niets nieuws onder de sociobiologische zon.

Sinds mijn boek is gepubliceerd is er kritiek op gekomen die me deed beseffen dat er nog vragen moeten worden beantwoord over de mate waarin het terecht is sociobiologie ideologies te noemen. Ik blijf erbij dat de bovenstaande redenering juist is, maar er zijn andere dingen die ook gezegd moeten worden. Ten eerste, heb ik niet te veel geprobeerd de sociobiologie te laten passen op het nieuwe racisme, en daarbij de beide leden van de vergelijking geweld aangedaan? Deze klacht bestaat uit drie hoofdonderdelen. In de eerste plaats spreekt één van de sociobiologen die ik uitgebreid heb geciteerd, Richard Dawkins, in zijn 'verklaring' van racisme niet van cultuur maar van kleur:

"Het is niet ondenkbaar rassenvooroordeel te interpreteren als een irrationele generalisatie van een neiging om voorkeur te hebben voor de eigen verwanten naar een neiging om je te identificeren met individuen die lichamelijk op je lijken, en vijandig te doen tegen individuen die er anders uitzien" (7).

Men zou kunnen betogen dat ik in de verleiding gekomen ben om de dingen die mijn tegenstanders feitelijk zeggen te verdraaien. Verder zou men kunnen betogen dat ik de dunne scheidingslijn geweld aandoe die loopt tussen de fundamentele evolutionaire proposities van de sociobiologie, en hun voorlopige spekulatieve suggesties over hoe deze op mensen van toepassing zouden

kunnen zijn. Verder stel ik deze spekulatieve elementen misschien voor als hetgene waar de hele theorie om draait. En het kan betoogd worden dat degenen die doen alsof deze elementen inderdaad het doel van de theorie zijn, zoals het National Front in Groot Brittannië dat doet, de theorie óf *misbruiken* óf *niet begrijpen*.

Is het eigenlijk niet zo, dat er nooit zo'n direkt verband heeft bestaan tussen het sociale Darwinisme en de politiek van de betreffende tijd? Zo was bijvoorbeeld Herbert Spencer, de man die de 'survival of the fittest'-filosofie heeft ontwikkeld, fel gekant tegen de bezetting van India door het britse rijk - maar tegelijkertijd waren er imperialisten die zijn naam en theorie gebruikten om hun overheersing te rechtvaardigen. Er bestaat een zeer gekompliceerde relatie zelfs tussen biologiestiese theorieën vol waarde-oordelen als de zijne en de resulterende politiek.

De andere hoofdlijn in de kritiek is geweest dat ik wetenschap veel te rationalisties zie. Men wil daarmee suggereren dat het niet zo eenvoudig is als ik impliciet beweerde, om 'goede' wetenschap van politiek geladen wetenschap te onderscheiden. Moet ik niet erkennen dat de sociobiologie toch zeer vruchtbaar is gebleken als onderzoeksprogramma voor diergedrag? Dit argument ontkent niet noodzakelijkerwijs het 'slechte' gebruik dat bepaalde politieke organen ervan gemaakt hebben, maar het kan impliceren dat er geen methode is om een kern van aanvaardbare Darwinistische theorie te onderscheiden van onaanvaardbare versies ervan. In dat geval is er geen enkel verschil tussen de sociobiologie en elke andere wetenschap.

Ik wil proberen deze vragen te beantwoorden. Om wille van de ruimte kan ik slechts op enkele hoofdpunten ingaan. Ik richt me op die punten die voortkomen uit mijn pogingen om twee vragen te beantwoorden die ik essentieel vind voor deze discussie:

- i. waarom maken racisten gebruik van de biologie?
- ii. wat in de geschiedenis en de structuur van het biologisme maakt het zo bruikbaar voor racisten (en andere reaktionairen)?

Deze vragen zijn noodzakelijkerwijs nauw met elkaar verweven. We kunnen enige eerste opheldering verkrijgen door ze afzonderlijk te bekijken. In een onlangs verschenen boek (8) stelt de canadese hoogleraar James Flynn dat er nooit een racist is geweest, die niet heeft beweerd dat zijn/haar mening op *feiten* is gebaseerd. Het is zeker waar dat een racist die eenvoudige weg verklaart op gevoelsmatige basis een hekel te hebben aan zwarten of joden een weinig effectieve ideoloog zou zijn. In zoverre dat Flynn ons argwanend wil maken bij iedere verklaring voor het racisme die termen als 'vooordeel' of irrationele emoties gebruikt, ben ik er zeker van dat hij gelijk heeft. Maar op een ander punt vind ik Flynn misleidend. Als het alleen maar 'feiten' zijn die de zaak van de racist onderbouwen, dan

is het moeilijk om een verklaring te vinden voor de mate waarin angst- en haatgevoelens door racisme kunnen worden gemobiliseerd. Een nader onderzoek van de geschiedenis van het racisme laat een ander thema zien, een steeds terugkeren naar een begrip dat als brug dient tussen de theorie/feiten en de praktijk. Deze begrippen gaan over *de natuurlijke neigingen die mensen hebben* (vaak in relatie met de natuurlijke neigingen van alle dingen). In mijn boek citeer ik Enoch Powell, die zo'n begrip hanteert. Na de 'invasie' van Groot Brittannië door 'vreemden' met een andere cultuur te hebben besproken merkt Enoch Powell op:

"Mijn oordeel is het volgende het engelse volk zal het niet dulden. En als dat zo is, is het zinloos om te zeggen dat ze dat wel of niet zouden behoren. Ik geloof niet dat het in de menselijke aard zit dat een land, en zeker een land als het onze, lijdelijk toeziet hoe hele streken uit het hart ervan overgaan in vreemd grondgebied".

Kijk naar de verhouding tussen theorie en gevoel. Powell zegt niet dat hij vijandigheid goedkeurt, hij zegt alleen dat deze onvermijdelijk is. Hij prijst mensen die tegen de aanwezigheid van zwarte mensen ageren niet, hij zegt alleen maar dat het *natuurlijk* is.

Volgens mij is deze nadruk op natuurlijkheid in plaats van op feiten van cruciaal belang. En de geschiedenis van het sociaal Darwinisme zit vol met dergelijke begrippen. Dit moet voor ons een waarschuwing zijn dat we, als we naar de sociobiologie kijken, moeten zoeken naar *patronen* van dergelijke *naturaliserende begrippen*.

Want als we erin slagen die te vinden, hebben we het middel om de specifieke kracht die de sociobiologie heeft voor de politiek, zoals bijvoorbeeld het nieuwe racisme, te identificeren. Het gaat hier niet om de motivatie van de sociobiologen, maar om de uitkristalliserende structuur van hun theorie. En zoals ik het nu zie, is het (a) onmogelijk om de structuur van een theorie los te maken van de geschiedenis ervan, maar ook (b) een vergissing om te denken dat iedere 'geschiedenis' eender is. Er is niet één manier waarop al dergelijke wetenschappen ideologies zijn. Ik zal uitleggen wat ik bedoel door een vergelijking van de geschiedenis/structuur van de sociobiologie met die van het IQ-isme te maken. We beginnen met de laatste.

Met name drie recente onderzoeken hebben de ware maar verborgen geschiedenis van het IQ-isme weer ontdekt (9). Het is een verschrikkelijk verhaal, en zeer onthullend waar het de 'wetenschappelijkheid' van het IQ-isme betreft. Met name de volgende punten komen naar voren. De IQ-theorie is altijd een direct voortvloeisel van 'logies' politiek denken geweest, en er met zijn begrippen en axioma's altijd mee verweven geweest. Het IQ-isme is ook altijd direct bij de politiek betrokken geweest, bij het bepalen van het beleid over zaken als immigratie, onderwijs, geestelijke gezondheid en volksgezondheid. Maar ter-

wijl het zo betrokken is geweest bij het politieke gebeuren, heeft het nauwelijks iets bijgedragen aan de wetenschappelijke kennis. Alles wat het heeft voortgebracht is een gladde sofistiekatie van statistiese technieken, zoals in het werk van Karl Pearson. Ik zal in volgorde iets over elk van deze aspecten zeggen.

Allen Chase en Leon Kamin in het bijzonder rapporteren uitvoerig over het voortbestaan van 'gezond verstand' begrippen binnen het vroege IQ-isme. Het begrip 'zwakzinnigheid' overheerste al lang voor de eerste Testers het zich toeëigenden. En de konklusies die men d.m.v. wetenschappelijke tests 'bereikte' waren op de een of andere manier allang tot in details 'bekend' vóór de tests hadden plaatsgehad. Zo wist Frances Galton in 1869 zonder een enkele test dat "het gemiddelde intellektuele nivo van het negroïde ras twee graden lager is dan het onze". De mensen die de experimenten, die zelfs vandaag de dag nog als 'bewijs' voor erfelijkheidslijnen in het werk van Jensen verschijnen hebben uitgevoerd, gebruikten 'gezond verstand' methoden. Zo maakt Chase melding van een onderzoek naar de Kallikak familie, het geval van een man die zowel bij een vrouw van goede komaf (zijn echtgenote) als bij een vrouw van slechte huize (een prostituee) kinderen zou hebben verwekt, en zo twee erfelijkheidslijnen zou hebben gesticht. De eerste groep nakomelingen was helemaal goed, de tweede groep zonder uitzondering slecht. De meest begiftigde veldwerker op het gebied van het naspeuren van de slechte lijn nakomelingen was Elizabeth Kite, die verslag uitbracht van haar bezoek aan een familie uit het Kallikak geslacht:

"Drie kinderen, schaars gekleed en met van ellende uit elkaar vallende schoenen stonden mij met open mond aan te gapen, met de onmiskenbare blik van zwakzinnigheid in de ogen..." (over het jongetje waarvoor ze gekomen was):

"Een blik was genoeg om zijn geestesgesteldheid vast te stellen, en die was laag. De hele familie was een levend bewijs van de zinloosheid van de poging om goede burgers te maken uit defektief materiaal door het maken en opleggen van wetten die onderwijs verplicht maken. Dit waren kinderen die zelden naar school gingen, omdat ze zelden schoenen hadden, maar als ze gingen, hadden ze noch de wil noch het vermogen om iets uit boeken op te steken. Het gezicht van de vader, die sterk en krachtig was, liet zien dat hij de geest van een kind had. Ook de moeder, in vuile lompen gehuld, was niet meer dan een kind" (10).

Zoals elke stroming die gebruik maakt van 'gezond verstand' redeneringen, vertoont ook het IQ-isme het eigenaardige vermogen om het verleden te vergeten. Zo zitten onze theoretici van de laatste tijd er niet mee dat de vroegste tests aantoonden dat de Ieren als 'ras' tot de allerlaagsten behoorden, terwijl ze toch in de vijftiger jaren hoog scoorden. Ze hebben hun thesen gewoon aangepast aan de nieuwe 'feiten'. De Ieren

die aan de armoede ontsnapt waren, waren natuurlijk de vindingrijke en intelligente...

Het verhaal van de rol die de eugenetici, die vrijwel tegelijk met de vroege IQ-isten optraden, in de Amerikaanse politiek hebben gespeeld is verschrikkelijk. Een-en-twintig staten namen wetten aan die het gedwongen steriliseren van 'zwakzinnigen' mogelijk maakten, en de voorwaarden bevatten typies dingen als:

"Terwijl erfelijkheid een grote rol speelt bij het overdragen van misdaad, idiotie en imbeciliteit ... epilepsie, alcoholisme, verslaving aan verdovende middelen, syphilis, seksuele perversiteit, masturbatie en ziekte..."

De reden waarom zoveel staten vrijwel gelijklopende wetten hadden, was omdat ze gebaseerd waren op een model voor een Eugenetiese Sterilisatiewet, opgesteld door Davenport, een IQ-theoretikus, verbonden aan het Eugeneties Archief. Deze luidt als volgt:

"De sociaal niet volwaardige klassen zijn de volgende: 1. de zwakzinnigen; 2. de krankzinnigen (met inbegrip van de psychopaten); 3. de misdadigen (met inbegrip van de delinkwenten en de weerspannigen); 4. de epileptici; 5. de dronkaards (met inbegrip van de verslaafden aan verdovende middelen); 6. de zieken (met inbegrip van tuberculosepatiënten, syphilislijders, lepralijders, en anderen die aan chroniese, besmettelijke en wettelijk afzonderbare ziekten lijden); 7. de blinden (met inbegrip van de slechtzienden); 8. de doven (met inbegrip van de hardhorenden); 9. de mismaakten (met inbegrip van de kreupelen); en 10. de afhankeijken (met inbegrip van de wezen, leeglopers, daklozen, zwerwers en armlastigen)".

De wet kon met recht op elk van deze groepen worden toegepast. Deze betrokkenheid bij beleidsvorming is geenszins verleden tijd, hoewel ze op het moment niet zo grof en duidelijk is. Dat Jensen het denken der zwarten als 'associatief' definieert, heeft er logieserwijze toe geleid dat hij voorstelde hen 'technies te scholen' omdat ze niet in staat waren abstrakt te denken.

Maar zoals ik al zei is het bijzondere van het IQ-isme met zijn lange geschiedenis dat het zo weinig aan kennis heeft bijgedragen. Men heeft eigenlijk niets anders gedaan dan telkens hetzelfde terrein af te grazen, te proberen met steeds verfijndere technieken hetzelfde te doen wat in 1910 al geprobeerd was.

Voor de sociobiologie geldt dit alles niet. Vergelijk:

IQ-ISME

1. Afgeleid van 'praktiese, gezond verstand' begrippen.

SOCIOBIOLOGIE

Afgeleid van komplekse redeneringen uit de populatie genetica.

2. Nauw betrokken bij beleidsvorming.	Werkt meestal op een hoog niveau van academische abstraktie.
3. Draagt niets bij aan onze kennis, behalve wat statistische technieken.	Heeft in haar korte bestaan al aanzienlijke bijdragen geleverd aan onze kennis van diergedrag.

En toch. Het gat tussen die twee is niet zo groot als bovenstaande vergelijking misschien impliceert. Ten eerste hebben we gezien dat de vroege IQ-wetenschappers hun intelligentieonderzoek zagen als een onderdeel van een algemeen sociaal Darwinisties (eugeneties) programma. Eysenck verschilt hier in principe niet van met zijn onderzoek naar de biologische basis van persoonlijkheid, misdaad, alcoholisme, enzovoort. Ten tweede citeert Wilson in zijn mammoetwerk 'Sociobiology; the New Synthesis' onbeschaamd uit het werk van die gruwelijke Herrnstein, 'IQ in the Meritocracy'. Anderen doen hetzelfde, omdat ze de IQ-theorie verenigbaar vinden met hun onderzoeksprogramma. In feite wil Wilson best spelen met ideeën als dat er wel eens "een enkel gen zou kunnen zijn ... dat verantwoordelijk is voor succes en een statusverhoging" (11). Maar belangrijker dan deze raakpunten is een andere verbinding. Het IQ-isme is altijd impliciet en vaak ook expliciet eugeneties. De logiese gevolgtrekking die de IQ-isten in alle vroege formuleringen maakten, was een roep om sterilisatie. Maar de voorstanders van sterilisatie hadden de biologische beweringen eigenlijk niet nodig:

"Mensen die een beleid van sterilisatie voorstaan hoeven niet noodzakelijkerwijs te geloven in de genetische bepaaldheid van ongewenste eigenschappen. Dit is op elegante wijze duidelijk gemaakt door Reed en Reed in hun groots opgezette studie van achterlijkheid uit 1965. Zij konkludeerden: 'Weinigen hebben benadrukt dat, wanneer een eigenschap frekwent van ouder op kind wordt overgebracht, sterilisatie een effectieve oplossing is, en dat het niet relevant is of die eigenschap bepaald wordt door het milieu of door genetische factoren'" (12).

Dus is de biologische theorie een luxe, een overbodige toevoeging wat het sterilisatiebeleid betreft. Wat draagt deze dan bij? Hiermee is de cirkel rond en zijn we terug bij het punt waar ik eerder over gesproken heb. Door de theorie te plaatsen binnen het raamwerk van algemeen biologische wetten, wordt deze een onderdeel van de *natuurlijke orde van dingen die voortgaan door de onvermijdelijke druk van evolutionaire processen*.

Daarom moeten we, als we trachten de ideologische dimensies van het IQ-isme en de sociobiologie vast te stellen, deze in de beide wetenschappen verschillend situeren. Dit besef brengt me tot een konklusie over de sociobiologie die ik eerst zal geven en dan zal beredeneren. De sociobiologie heeft twee onverenigbare onderzoeksstrategieën. Ze zijn onverenigbaar maar lopen wel door elkaar, ook in Wilson's 'Sociobiology'. *Onderzoeks-*

strategie A behelst concreet onderzoek, dat gebruik maakt van modelvormend en observatie-onderzoek, en in wezen als volgt redeneert: gegeven een beschrijving van het algemene karakter van de soort onder observatie en van de belangrijkste kenmerken van zijn milieu, hoe kunnen we dan een bepaald aspect of element van de organisatie van het gedrag ervan voorspellen? Een voorbeeld. Gierzwaluwen zijn trekvogels met patronen van nestelen en voedselzoeken e.d. die sterk afhankelijk zijn van de konstantheid van een aantal variabelen (vooral van de populatie van de insekten die ze in de lucht vangen). Omdat ze geen makkelijke prooi zijn voor roofdieren - alleen al omdat hun levenswijze bijzonder afhankelijk is van vliegvaardigheid - is de voedselvoorziening voor hen een dominante milieu variabele. Welke voorspelling zouden we dan over de grootte van het broedsel van deze vogels maken? Biologen hebben ingewikkelde mathematische modellen gebruikt om te komen tot de voorspelling van de optimale broedselgrootte, die het grootste aantal jongen kans op overleven biedt. En over het algemeen komt de voorspelling uit. Deze voorspelling heeft aanzienlijke implicaties voor andere aspecten van het leven van de gierzwaluw, bijvoorbeeld voor de vormen van ouderlijk gedrag. Dit is concreet onderzoek en algemene feitelijke kennis.

Anderzijds behelst *Onderzoeksstrategie B* een type van spekulatief redeneren dat vraagt - gegeven het sociobiologische model van algemeen evolutionaire processen - wat kunnen we dan voorspellen over waar dit 'aspect' of 'element' voor dient? (D.w.z. wat is de *funktie* ervan in de evolutie?) Deze strategie opereert door functies direct van algemene processen af te leiden. Een voorbeeld. E.O. Wilson bespreekt de ongewoon grote hersenen van de mens, en de uitzonderlijk grote hoeveelheid bekwaamheden en activiteiten die zij in zich hebben. Bij het zoeken naar een verklaring hiervoor, beschrijft hij deze als *interferenties* met een echte *funktie*:

"Het intellect werd niet gevormd om atomen te begrijpen, of zelfs om zichzelf te begrijpen, maar om zorg te dragen voor het voortbestaan van de menselijke genen" (13).

Dit is een zeer opmerkelijke bewering, en we moeten de logika ervan aan een nadere beschouwing onderwerpen. Want het menselijke intellect wordt voorgesteld als een rechtstreekse *funktie* van de overlevingsdrang van de genen, in contrast met de dingen waarmee het menselijk brein zich feitelijk zou kunnen bezighouden, zoals het begrijpen van atomen of van zichzelf. Dit is belangrijk omdat Wilson, uitgaande van dergelijke klaarblijkelijke onuitgesproken en onbeargumenteerde premissen, een hoogstmerkwaardige visie op de menselijke maatschappij poneert. Ten eerste stelt hij dat dit extra grote brein een *misvorming* is:

"De mentale hypertrofie heeft zelfs de meest fundamentele sociale eigenschappen van de primaten vervormd tot bijna onherkenbare vormen" (14).

Als alle dingen die wij normaal met onze hersenen doen *vervormingen* zijn van de fundamentele eigenschappen van primaten, moeten we dieper graven om de *ware* functie van het supergrote brein te vinden, die achter de facade verscholen ligt. En dit blijkt een steeds verfijnder *bedrog* te zijn:

"Het is de taak van de vergelijkende sociobiologie om ook andere menselijke eigenschappen terug in de tijd op te sporen ... Deze taak stelt ons in staat om de gedragingen en regels vast te stellen waardoor de individuele mens zijn Darwiniaanse 'geschiktheid' vergroot *door de maatschappij te manipuleren*" (15).

Hoe weet hij dat de hersenen hiervoor 'dienen'? Het kan gewoon niet anders, omdat dat antwoord afgeleid is van fundamentele evolutieregels - zelfs als het gedrag niet aan de verwachtingen beantwoordt. Op deze wijze wordt het gedrag de *vervorming* en de functie het 'natuurlijke' proces.

Wat we hier zien is een fundamentele onderzoeksstrategie die organismen heeft gereduceerd tot functies van algemene processen. Wat zijn de voornaamste kenmerken van deze strategie, die tot zulke ideologische konklusies voeren? Ik heb de twee voornaamste geïdentificeerd: de maximalisatie-these en de opdeelstrategie.

De maximalisatie-these kwam voort uit de manier waarop de sociobiologie de destijds gangbare groep-selektionistische opvatting van genetica bestreed. De taktiek in de discussie met de groep-selektionisten was het vooronderstellen van geneties bedrog. Als geneties bedrog opduikt kan dat het stabiele patroon voor voordeel van de groep verstoren en er gebruik van maken voor zijn eigen doeleinden. Hieruit ontwikkelt zich een visie op de maatschappij (hetzij een dieren- hetzij een mensenmaatschappij) als een evenwicht tussen twee concurrerende strategieën, of een 'evolutionair stabiele strategie':

"Een evolutionair stabiele strategie (ESS) wordt gedefinieerd als een strategie die, indien de meeste individuen van een populatie hem volgen, niet overtroffen kan worden door een andere strategie. Het is een subtiel en belangrijk idee. Anders gesteld hangt de beste strategie voor een individu af van wat de meerderheid van de populatie doet. Omdat de populatie uit individuen bestaat, die elk op hun beurt hun eigen 'geschiktheid' proberen te maximaliseren, zal de enige strategie die stand houdt er één zijn die, als hij eenmaal is ontstaan, niet verbeterd kan worden door een individu met afwijkend gedrag" (16).

De sleutel is hier het begrip maximalisatie. Er kunnen veel vragen opgeworpen worden over het begrip ESS maar die wil ik buiten beschouwing laten, en alleen ingaan op het maximalisatievraagstuk. Wat betekent het en wat impliceert het?

i. Iedere bestaande soort bevindt zich, gelet op zijn omgeving en de toestand van zijn populatie, in een situatie van maximaal mogelijke geschiktheid. Als dit niet zo was zou de soort

niet bestaan. Want als zij onder het maximum zat, zou er een nieuwe ESS ontstaan die zorgt voor gemiddeld gunstiger mogelijkheden voor de meerderheid van de populatie, of een geneties 'bedrog' dat gebruik maakt van de 'slapte' veroorzaakt door de sub-maximum situatie.

ii. Natuurlijk zal iedere variatie in het karakter van de soort, het milieu, de bevolkingsdichtheid, etc., het mogelijke maximum veranderen. Maar gegeven dat de meeste soorten verschillende kondities hebben meegemaakt, heeft de grote meerderheid voldoende flexibiliteit in zijn repertoire opgenomen om snel een nieuw maximaal evenwicht te kunnen bereiken.

Als we naar de logica van dergelijke redeneringen kijken, wordt het duidelijk dat 'maximalisatie' per definitie niet te toetsen is. Het is geen maat van gedrag, of van sociale patronen, maar een aanname over de vorm die ze moeten aannemen. En het is precies zo'n aanname die Wilson in staat stelt om van zijn algemene evolutionaire principes tot zijn belachelijke konklusies over het menselijk brein te komen. Hij wordt gekonfronteerd met de enorme verscheidenheid van de mensen, of hun 'plasticiteit' zoals hij het pleegt te noemen. Hij stelt dat individuele verschillen benadrukt moeten worden door socialisatie, communicatie netwerken en kulturele overdracht. "En bij al deze kenmerken gaat het om het vermogen om te huichelen, te manipuleren en uit te buiten" (17). Het geeft niet wat we doen, wat we denken, wat we voelen: de hersenen en de hele cultuur die hen voedt moeten er zijn om de manipulatie en uitbuiting van anderen in de maatschappij mogelijk te maken - en die anderen op hun beurt proberen hetzelfde terug te doen. Waarom? Omdat de algemene principes van de evolutie het voorschrijven.

De maximalisatie-these leidt noodzakelijkerwijs tot de strategie van het opdelen van gedrag in onderdelen. De sociobiologen worden aardig kwaad als ze dit verkondigd horen. Maar ondanks hun ergernis blijft het waar. Eerst hun wrevel:

"Ik beweer helemaal niet dat we een gen voor etnocentrisme hebben, of voor het herkennen van verwanten; ik wil alleen maar beweren dat maatschappijen met geïnstitutionaliseerde vormen van etnocentrisme en nepotisme een groot selectievoordeel hadden boven maatschappijen die die niet hadden (als die al ooit bestaan hebben), omdat verwanteselectie de fundamentele blauwdruk is voor dierenmaatschappijen" (18).

Van de Berghe mystificeert zijn eigen redenering. Sociobiologies gesproken impliceert een groot selectievoordeel een verschil in genen dat resulteert in fenotypische verschillen die het voordeel vergroten.

Richard Dawkins is eerlijk genoeg om dat te erkennen. Maar om de gevolgen hiervan uit de weg te gaan, probeert hij de betekenis ervan te verdoezelen. In zijn nieuwe boek 'The Extended Phenotype' verwijst hij naar mij (zonder mijn naam te noemen) in een poging om het probleem onbelangrijk te doen lijken:

"genetici houden zich nooit bezig met fenotypiese eenheden als zodanig. Ze houden zich veeleer bezig met verschillen. Als een geneticus het heeft over een gen 'voor' rode ogen bij de fruitvlieg, heeft hij het over het cistron dat dienst doet als mal voor de synthese van het rode pigmentmolekuul. Hij zegt impliciet dat er variatie is in de kleur van de ogen in de populatie. Als alle overige factoren gelijk zijn, heeft een vlieg met dit gen een grotere kans op rode ogen dan een vlieg zonder dit gen. Dat is alles wat we bedoelen met een gen 'voor' rode ogen. Precies hetzelfde is van toepassing op gedrag.

Uit het feit dat genetici zich bezighouden met verschillen volgt dat we er niet voor hoeven terug te schrikken genen te postuleren met grenzeloos complexe effecten, en met effecten die alleen onder zeer complexe ontwikkelingsvoorwaarden optreden. Ik heb onlangs samen met professor John Maynard Smith deelgenomen aan een openbaar debat met twee radikale critici van de 'sociobiologie', voor een gehoor van studenten van de Universiteit van Sussex. Op een bepaald moment in de discussie probeerden we vast te stellen dat het geen buitenissige bewering is om te spreken over een gen 'voor X', zelfs niet als X een complex, aangeleerd gedragspatroon is. Maynard Smith zocht een hypothetisch voorbeeld en kwam op de proppen met een 'gen voor het vermogen om schoenveters vast te maken'. De hel brak los bij dit blijk van buitensporig genetisch determinisme! Men liet duidelijk horen verrukt te zijn dat de ergste verwachtingen zo werden bevestigd. De rustige en geduldige uitleg van wat een bescheiden bewering het eigenlijk is als men een gen postuleert voor bijvoorbeeld vaardigheid in het vastmaken van schoenveters verdronk in een zee van verrukt skeptisch gejoel" (19).

Dawkins laat hier nog een voorbeeld op volgen: specifieke dyslexie. Hij wil beweren dat er in principe geen verschil is tussen het onderzoeken van de mogelijkheid dat er een 'gen voor' dyslexie bestaat en dat er een 'gen voor' xenofobie is. En precies op dit punt openbaren de twee strategieën die ik hierboven geschetst heb zich, maar de onderlinge verschillen blijven verborgen.

Neem bijvoorbeeld een hypothetisch 'gen voor' vliegen. Om analoog te zijn aan een 'gen voor' lezen, moeten we het beschouwen als een genetisch verschil dat verantwoordelijk is voor bijvoorbeeld minder aanleg voor luchtziekte, of verziendheid of goed zien met beide ogen, of gewoon laag lichaamsgewicht. De voor- of nadelen hiervan kunnen alleen naar voren komen in relatie met de specifieke omstandigheden van de soort die vliegt. Op dezelfde manier kan het 'gen voor' lezen, zoals Dawkins zelf zegt, alleen voordelig zijn voor een soort die om kulturele redenen grote nadruk legt op het belang van lezen. Om het 'gen voor' vliegen analoog te laten zijn aan het 'gen

voor' xenofobie, zouden we het *heel anders* moeten opvatten. We zouden nu moeten beginnen met het opstellen van een hypothese over een verondersteld voordeel in de evolutie dat het bestaan ervan verklaart. En dan wordt het een verklaring niet in termen van specifieke vermogens en onvermogens die het vliegen mogelijk maken, maar in termen van een inherente motivatie om te vliegen, of een verlangen om te vliegen. (Dit is natuurlijk precies de vorm die al onze sociaal Darwinistische voorbeelden hadden, van drapetomanie tot het vermijden van rassenvermenging.) En iedere vorm van gedrag die niet aan deze uitleg voldeed, of ermee in strijd bleek te zijn, zou net zo lang herlezen worden tot hij paste binnen de evolutionaire afleiding, of werd terzijde gelegd als een 'kunstmatige' of 'vervormde interferentie'.

De eerste strategie, die werkt zoals in het geval van het 'gen voor' lezen, is een respectabele wetenschappelijke bewering, zelfs al is het onwaarschijnlijk dat er veel van dergelijke eenvoudige genetische verschillen zijn die het menselijk gedrag direkt beïnvloeden (maar er zijn er zeker wel enkele). Maar de tweede strategie is typerend voor de manier waarop sociobiologen over mensen praten, over xenofobie, verschillen in rolpatroon tussen de seksen, agressie, familie-altruïsme, markt-egoïsme.

De eerste strategie heeft voorbeelden in de beste studies op het gebied van de mediese genetica. Allergieën voor de kleefstof in graanprodukten, het identificeren van fenylketonurie, vormen van aangeboren dwerggroei, de ontdekking van de sikkelvormige bloedcellen die enige bescherming bieden tegen malaria: allemaal zijn ze geïdentificeerd door zorgvuldig epidemiologies en statisties, en later biochemies onderzoek.

De tweede strategie is een voorbeeld van een gezond verstand, 'eenheid' die 'ontdekt' wordt, en als een mogelijke Darwiniaanse aanpassing bestempeld wordt. Het is nodig in te zien dat deze 'onderdelen' in de loop der tijd aan verandering onderhevig zijn. In mijn boek heb ik een studie gemaakt van de manier waarop het begrip 'agressie' als eenheid van gedrag met de achtergrond van politieke aannamen en problemen mee is veranderd. Dit vond zijn weerklank in de verandering van het beeld van de rol die agressie in de evolutie gespeeld heeft, tussen de ethologie en de sociobiologie in. Maar dit sociaal Darwinisme verschaft dan op zijn beurt weer 'bewijzen' aan nieuw rechts, in een verteerbare wetenschappelijke vorm. Midden in een 'law and order' campagne in Engeland verschijnt er een artikel in het 'Police Journal', waarin het volgende gezegd wordt: er bestaat een reële mogelijkheid dat agressie erfelijk is. Dit moet niet worden opgevat in de vroege zin van de 'primitieve mens' onder een dun laagje beschaving, maar in de moderne genetische zin, via de specifieke reproductie van gedragsgenen. En de logiese konklusie, als dit waar is, is levenslange gevangenisstraf voor geweld-delinquenten, om te voorkomen dat

ze hun genen reproduceren. Zo wordt 'geweld' weggeselekteerd. Natuurlijk niet de normale gewelddadigheid van de markt-ekonomie, maar alleen het specifieke, niet controleerbare geweld van hen die duidelijk abnormaal zijn.

Dit voorbeeld laat zien in hoeverre Flynn's redenering juist is. Racisten en andere reaktionairen maken inderdaad gebruik van (pseudo)feiten, maar het zijn geen feiten in de zin van aparte stukjes kennis. Het zijn 'feiten' die de weinige logika die ze bezitten ontleen aan het deel dat ze zijn van een algemeen schema van aannames over evolutionaire overerving. Het blijft echter zo dat dit één artikel was in één nummer van het 'Police Journal'. Er zijn veel meer voorbeelden, maar het blijven geïsoleerde gevallen. En erg vaak worden ze duidelijk getekend door de buitennissige mening van de schrijver. Ze geven een 'vervormd' beeld van de sociobiologie. Dus wat bewijst dit dan nog?

De konklusie die ik wil voorstellen is dat de kritici van mijn boek in een beperkte zin zeker gelijk hebben. Het is waar dat ik de raakpunten tussen het 'nieuwe racisme' en de sociobiologie overdreven heb, en dat de politiek er alleen in geringe mate mee verbonden is, en dat het gebruik dat ervan gemaakt wordt er vaak mee tegenstrijdig is, en de sociobiologie vaak vervormt - op het ogenblik althans. Maar de voornaamste stelling van mijn boek is dat de sociobiologie niet zomaar het totaal is van de tot dusver bereikte konklusies. Het is een *projekt* om een bepaald soort kennis te verkrijgen - eigenlijk twee onverenigbare soorten kennis.

De sociobiologie doorloopt, voorzover ze betrekking heeft op de spekulatieve dimensies van de maximalisatie-these, een *trajekt*. Op het ogenblik bestaat ze grotendeels uit willekeurige toepassingen, omdat de afzonderlijke sociobiologen die de theorie op mensen toepassen, bewogen worden door een combinatie van factoren: het verlangen naar academische erkenning, de wens om iets anders te zeggen, de wens om iets provocerends te zeggen, etc. Zij proberen niet om te komen tot een systematische politieke lijn uitgaande van de sociobiologie.

Hoe zou zo'n systematische politieke lijn op basis van de sociobiologie eruit zien? Hij zou afgeleid moeten worden in een interactie tussen de algemene maximalisatie-these en de specifieke gezond-verstand begrippen die tot 'eenheden van gedrag' gebombardeerd zijn: agressie, verschil in rolpatronen tussen de seksen, familieverbondenheid, markt-egoïsme en kultureel racisme. Maar deze zouden een systeem moeten gaan vormen waarin de relaties tussen deze onderdelen onderling theoreties kunnen worden uitgewerkt. Het is mijn gevoel dat als en wanneer dit zal gebeuren, het concept waaromheen het sociaal Darwinisme weer zijn ideologische politiek op zal bouwen, het concept van de *natie* zal zijn. Ik heb begrepen dat er in Nederland op het ogenblik geen sterke nationalistiese beweging bestaat. Het verbaast me dan ook niet dat er hier weinig of geen

openlijk politiek gebruik wordt gemaakt van de sociobiologie. Voorzover het wél voorkomt zal het voor het merendeel een re-aktie op de vrouwenbeweging zijn. In Groot Britannië hebben we een sterke opleving van het mystieke nationalisme, vorm gegeven door de 'intellektuelen' rond de Konservatieve Partij. Het is niet onvermijdelijk dat de sociobiologie de kiem zal leggen voor deze politiek. Het is een zaak van strijd of het gaat gebeuren of niet. Wat ik heb geprobeerd duidelijker te maken in dit artikel is dat het feit dat het nog niet gebeurd is nog geen bewijs is voor de onschuld van de sociobiologie. In haar spekulatieve strategie (die des te gevaarlijker is vanwege de verwarring met en de verhulling door haar andere, haar wetenschappelijke strategie) is geen andere richting mogelijk. Wat is dientengevolge de verhouding tussen de drie citaten uit het begin van mijn verhaal? Gezien de onderlinge afhankelijkheid van geschiedenis en structuur is het antwoord: op het moment bestaat er in het algemeen slechts een logiese relatie, maar in de toekomst dreigt er, als we dit niet kunnen tegenhouden, een kwaadaardig politiek verbond.

19 mei 1983

Dit artikel is de tekst van een lezing gehouden op het symposium 'Sociobiologie en ideologie', op 25 maart 1983 in Utrecht. De vertaling is van Paul Raven en Manon van der Laaken.

Noten

- (1) Andrew Alexander, 'The Day Maggie Thatcher Re-invented Patriotism', *Daily Mail*, 1 mei 1980.
  - (2) Richard Verrall, 'Science is Championing our Creed of Social Nationalism', *New Nation*, 1, 1980.
  - (3) Pierre van den Berghe, 'Race and Ethnicity - A Sociobiological Perspective', *Ethnic and Racial Studies*, vol 1, no. 4, 1978.
  - (4) Martin Barker, *The New Racism*, Junction Books, 1981.
  - (5) Ivor Stanbrook, 5 juli 1976; geciteerd in Barker, p. 152.
  - (6) E.O. Wilson, *On Human Nature*, Harvard University Press, 1978, p. 92.
  - (7) Richard Dawkins, *The Selfish Gene*, Oxford University Press, 1976, p. 108.
  - (8) James R. Flynn, *Race, IQ and Jensen*, Routledge and Kegan Paul, 1982, hfst. 1.
  - (9) Allen Chase, *The Legacy of Malthus*, Alfred Knopf, 1977; Leon Kamin, *The Science and Politics of IQ*, Wiley, 1974; Stephan Chorover, *From Genesis to Genocide*, M.I.T. Press, 1981.
  - (10) Geciteerd in Chase, p. 152 (mijn kursivering).
  - (11) E.O. Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis*, Harvard University Press, 1976, p. 554
- (Noten zie verder pagina 87)

(Vervolg Noten van pagina 68)

(12) Kamin, p. 12.

(13) Wilson, *On Human Nature*, pp. 2-3.

(14) Wilson, *Sociobiology*, p. 548.

(15) Ididem.

(16) Dawkins, p. 74.

(17) Wilson, *Sociobiology*, p. 549.

(18) Van den Berghe, p. 405.

(19) Richard Dawkins, *The Extended Phenotype*, W.H. Freeman, 1982. Een uittreksel, inclusief het hier geciteerde, verscheen in *New Scientist*, 7 januari 1982.